Antalya Lisesi Tarihi

Necmi Atik*

Makalemizde, 5 Kasım 1898 tarihinde resmi açılışı yapılan Antalya Lisesi'nin dört başlık halinde muhtasar tarihi ele alınacaktır. Bu başlıklar şunlardır; 1. Osmanlı Devleti döneminde açılışı, 2. Osmanlı Dönemi dersleri, öğretmenleri ve okul hademeleri, 3. Dimitri ve Stavri Milyadi aileleri ve 4. Antalya Lisesi Mezunları.

1. Osmanlı Devleti Döneminde Açılışı – Ekim 1898

Resûl-i Ekrem döneminde Medine'de Kur'an öğretiminin yapıldığı bir eve dârülkurrâ adı veriliyordu. Bu evin, 'okul' anlamındaki Arapça bir kelime olan 'medrese'lerin doğuşunda bir başlangıç olduğu ileri sürülmüştür. Ancak ilk bina edildiği günden itibaren bir eğitim ve öğretim kurumu olarak da görev yapan Mescid-i Nebevî'yi ve orada bulunan Suffe'yi medresenin ilk modeli kabul etmek daha doğrudur. Mescidler (camiler) müstakil medrese binalarının inşasından sonra da dersane işlevini sürdürmüştür. Batı dünyasına ilim ve kültür açısından yeni ufuklar açan Endülüs'te dersler çoğunlukla camilerde yapıldığından burada müstakil medrese binalarından pek söz edilmemektedir. Medrese denilince daha çok, Alparslan'ın ve ardından oğlu Melikşah'ın veziri olan Nizâmülmülk tarafından Nîşâbur ve bilhassa Bağdat'ta açılan Nizâmiye medreseleri akla gelmektedir. Bunların yanında Merv, Herat, Belh, Basra, İsfahan, Âmül, Musul, Cizre (Cezîretü İbn Ömer) ve Rey gibi şehirlerde de Nizâmiye medreseleri inşa edilmiştir. Bunların başta gelen özelliği hoca ve talebelerin barınacağı odalarının bulunmasıdır. Nizâmiye medreselerinin en ünlüsü 459/1067 yılında Bağdat'ta öğrenime açılan medrese olmakla beraber Nîşâbur'un zaman itibariyle önceliği vardır. Daha sonra Nizâmülmülk ülkenin çeşitli şehirlerinde medreseler yaptırmış ve bunların devamını sağlamak için vakıflar kurdurmuş, böylece âlimlerin ve öğrencilerin geçim endişesi taşımaksızın ilimle uğraşmasını sağlamıştır. Yine Selçuklular döneminde Cürcân, Rey, Hemedan, Yezd, Şîraz, Kirman, Merv ve Kâşân'da birçok medrese inşa edilmiştir. Antalya'da da Selçuklu Devleti döneminden Karatay Medresesi, II. Gıyaseddin Keyhusrev Medresesi gibi birçok medrese bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nde ise sayısız medrese en ücra köşelere kadar açılmış ve yüzyıllarca hizmet etmiştir.

İlkokul/İbtidaiyye, ortaokul/Rüşdiye ve Lise/İdadiye eğitim ve öğretim şekli Osmanlı Devleti'nin 19. asırda kullandığı bir modeldi. 1847'de ilk ve orta öğretimin işlerini yürütmek üzere Mekâtib-i Umûmiyye Nezâreti kurularak başına Sahaflar Şeyhizâde Esad Efendi getirildi ve sıbyan mektepleriyle rüşdiyeler ıslah edildi. 20 Nisan 1857'de bu nezâret müsteşarlığa dönüştü. 10 Şubat 1864'te Mekâtib-i Sıbyân-ı Müslime kuruldu. 1882'de bu daire Mekâtib-i İbtidâiyye adını aldı.

Rüşdiye Mektebi, Tanzimat döneminde Batı tarzında oluşturulan, zamanla ilk öğretim kademesiyle birleşen orta öğretim kurumudur. Rüşdiyelerin açılmasını hazırlayan süreç, Sultan Abdülmecid'in 1845 yılında, Tanzimat Fermanı'nda sözü edilen düzenlemelerin gerçekleştirilmesi için ülkede Avrupaî standartlarda yeni bir eğitim sistemi kurulmasını öngören bir ferman yayımlamasıyla başladı. Gerekli ön hazırlıkları yapmak üzere aynı yıl oluşturulan Muvakkat Meclis-i Maârif, Ağustos 1846'da sunduğu raporda sıbyan ve rüşdiye mektepleriyle

* Dr. Necmi Atik (İslam Tarihi ve Sanatları Türk İslam Edebiyatı), e-posta: necmiatik@hotmail.com orcid: 0000-0001-7370-8577

dârülfünundan meydana gelen, Avrupa'da olduğu gibi üç kademeli bir eğitim sistemi kurulmasını teklif etti. Bu projeyi gerçekleştirmek için bir danışma ve karar organı niteliğindeki Meclis-i Maârif-i Umûmiyye ile bu meclisin kararlarını uygulayacak Mekâtib-i Umûmiyye Nezâreti tesis edildi. İlk rüşdiye 1847'de, daha sonra Maarif nâzırlığına kadar yükselecek olan Mekâtib-i Umûmiyye Nâzırı Kemal Efendi'nin özel gayretleriyle İstanbul'da Dâvud Paşa Mektebi'nde açıldı. Bu okulda "usûl-i cedîde/yeni usuller" yöntemlerine göre eğitim ve öğretim gerçekleştirildi. İlk öğretim yılının sonunda Bâbıâli'de padişahın huzurunda yapılan sınavda öğrenciler üstün başarı gösterince ertesi yıl rüşdiyeler beşe çıkarıldı. Okul sayısındaki artış medrese dışında usûl-i cedîdeye göre öğretmen yetiştirecek bir okulun açılmasını zorunlu hale getirdi. 1848'de bu amaçla İstanbul Fatih'te Dârülmuallimîn-i Rüşdî açıldı. Türkiye'nin ilk öğretmen okulu olan Dârülmuallimîn-i Rüşdî'den mezun olanların sayısı arttıkça taşradaki belli başlı yerleşim merkezlerinde de rüşdiyeler ortaya çıkmaya başladı. Rüşdiyelerin mezun vermesiyle saray ve Bâbıâli'nin büyük ümit bağladığı askerî idâdîler nitelikli öğrenciler bulmuş oldu. Aynı şekilde Tanzimat devrinden itibaren açılmaya başlanan sivil orta/yüksek öğretim kurumları için de öğrenci kaynağı oluşturdu. Tanzimat döneminde rüşdiyelerin mezunları genellikle devlet bürokrasisinde memur olarak istihdam edildi. Gerek bu durum gerekse mevcut rüşdiyelerden mezun olanların askerî okullardaki eğitim öğretime intibak etmekte zorlanması Bâbıâli'yi askerî idâdîler için askerî rüşdiyeler açmaya mecbur etti. 1875'ten itibaren İstanbul ve taşrada askerî rüşdiyeler kuruldu. (Cemil Öztürk, 'Rüşdiye', TDV İslam Ans. İstanbul, 2008, c. 35, s. 300-303)

Antalya'da inşa olunan ve 25 Şevval 1282/13 Mart 1866 tarihinde inşaatı tamamlanmak üzere olan Rüşdiye Mektebi'ne 60 talebe kaydolmuştu. Dâru'l-muallimin mezunu Şihabeddin Efendi yedi yüz elli kuruşla muallim-i evvel, Yenipazar muallim-i sanisi Mehmed Efendi 400 kuruş maaşla muallim-i sâni, Karahisarlıoğlu Hasan Ağa 100 kuruş maaşla kapıcı/bekçi olarak tayin olunmuş, Rüşdiye'de okutulacak kitap ve risalelerin Maarif Kütüphanesi'nden gönderilmesi kararlaştırılmıştı (BOA, İ.MVL, 550-24704; BOA, İ.MVL, 570-256229; BOA, A.MKT.MHM, 379-55). Antalya Rüşdiye Mektebi'nin Rika yazısı muallimliğine seksen üç kuruş maaşla Süleyman Efendi tayin edilmişti (BOA, A.MKT.MHM, 422-62).

İdâdî mektebi, Rüşdiye mektebi mezunlarını yüksek okullara hazırlamak için açılan, günümüzdeki liseye denk Osmanlı dönemi orta öğretim kurumudur. 1845 yılında Bahriye, Mühendishâne, Tıbbıye ve Harbiye gibi askerî mekteplere öğrenci hazırlamak üzere Askerî İdâdî Mektebi açıldı. 1869'da da sivil idâdîler açılmaya başladı. Ancak Maârif-i Umûmiyye Nizamnâmesi'nde açılması öngörülen idâdîler, maddî imkânsızlıklar ve öğretmen yokluğu yüzünden planlanan ve ihtiyacı karşılayacak şekilde açılamamıştı. Eylül 1873'te hazırlanan müfredat programına göre ilk idâdîlerde okutulan başlıca dersler şunlardı: Kavâid-i Osmâniyye, Arapça, Farça, Kıraat ve kitâbet-i Türkî/Türkçe okuma ve yazma, Târîh-i umûmî-i Osmânî/Genel Osmanlı Tarihi, Mükemmel hesap/Muhasebe, Cebr-i âlî/Yüksek matematik, Coğrafya-yı umûmî-i Osmânî/Genel Osmanlı Coğrafyası, Jimnastik, Mükemmel hendese/Geometri, Müsellesât-ı müsteviyye/Trigonometri, Resim, Fransızca, Almanca, İngilizce. 1302/1885 yılında Bursa, Edirne, Yanya, Çanakkale, İzmir, Selanik, Trabzon, Rodos, Konya, Elazığ, Ankara, Üsküp, Priştine, Serfice, Gümülcine, Manisa, Adana, Halep, Kudüs, Maraş, Kırşehir, Çankırı, Teke, Bitlis, Muş, Kastamonu, İzmit ve Sivas'ta birer idadi açıldı.

II. Abdülhamid döneminde idâdîlerde önemli gelişmeler oldu. Bu okulların taşrada gelişmesini temin için vilâyet gelirlerinden bir kısmı "hisse-i maârif" olarak tahsis edildi. Alınan bu tedbirlerle idâdîlerin sayısının hızla artması sağlandı. 1888'de idâdîlerin öğretim süresinin dört yıla çıkarılması, vilâyet merkezlerinde gündüzlü olarak açılmış idâdîlerin köy ve kasaba çocuklarının girebilmesini sağlamak üzere yatılıya çevrilmesi kararlaştırıldı. Öte yandan idâdî bulunan yerlerdeki rüşdiyeler idâdîlerle birleştirildi. 1898-1899 öğretim yılında yedi yıllık idâdîlerde okutulan derslere ait haftalık ders dağıtım çizelgesi şöyle idi: Maa tecvîd-i Kur'ân ve ulûm-i dîniyye/Tecvitli Kur'ân ve dini ilimler, Türkçe, Edebiyat ve ahlâk, Kitâbet-i resmiyye/Resmi Yazışma, Arapça, Farsça, Fransızca, Kanunlar, Hesap, Usûl-i defteri/Muhasebe, Cebir/Matematik, Hendese/Geometri, Müsellesât/Trigonometri, Kozmografya/Gökbilimi, Makine, Hikmet-i tabîiyye /Fizik ve kimya, Mevâlid/Biyoloji, Coğrafya, Tarih, İlm-i servet/İktisat, Mâlumât-ı nâfia ve hıfzıssıhha/Faydalı Bilgiler ve Sağlığı Koruma, Hüsn-i hat/Hat Sanatı, Resim.

Teke/Antalya ahalisinin bir an evvel inşasını istedikleri Antalya İdadisi'nin/Lisesi'nin (1923 yılında idâdîlere lise adı verildi) açılması için Babıâli'ye yazılan dilekçeye cevap geciktiğinden, bunun için toplanıp başka yerlere sarf edilen paranın iadesi için 14 Rebiulevvel 1308/28 Ekim1890 tarihinde Maliye'ye tekid yazısı yazıldı (BOA, MF.MKT., 122-73). Maarif Nezareti'nin/MEB'in, Bâbıâli'den/Başbakanlık'tan Antalya'da inşa edilecek idadi mektebi için istediği ödenek, Teke sancağı maarif ödeneğine mahsuben bir kısmı Konya Valiliği'ne bir kısmı da Maarif Nezareti'ne 1 Zilhicce 1308/8 Temmuz 1891 tarihinde gönderildi (BOA., TS.MA.e, 1369-154). Konya Vilayeti 12 Rebiulevvel 1309/16 Ekim 1891 tarihinde Teke Mutasarrfılığı'na, Antalya'da yapılacak olan idadi mektebi için keşif defteri ve planının tanzim edilerek gönderildiği, inşaatın başlaması ve masrafların karşılanmasına izin verilmesi talebi üzerine, burada mekteb-i idadi yapıldığı, rüşdiyenin de yerinde bırakıldığı halde ne kadar öğrenci bulunabileceğinin açıkça tahkik edilerek bildirilmesinin istendiğini bildiren bir yazı gönderdi (BOA, 131-107). Teke Mutasarrıflığı ile Konya Vilayeti arasındaki yazışmalar sürerken, 21 Rebiulevvel 1311/2 Ekim 1893 tarihinde Konya Vilayeti, Antalya'da idadi mektebi talebinin, Konya vilayeti bütçesi yeterli olmadığından yerine getirilemeyeceğini bildirdi (BOA, MF.MKT, 182-116). Söz konusu bütçe sıkıntıları 1314/1897 yılına kadar devam etti.

İdadi mekteplere çok önem veren II. Abdülhamid Han, Antalya'nın da aralarında bulunduğu yerlere idadilerin açılması için gerekli bütçenin ayrılması ve gerekirse rüşdiye mekteplerinin idadiye çevrilmesi talimatını verdi. Bunun üzerine 3 Rebiulevvel 1316/22 Temmuz 1898 tarihinde, Antalya Kaleiçi Ambarlı'da bulunan Rüşdiye Mektebi'nin (günümüzde Antalya Olgunlaşma Enstitüsü), idadi mektebe çevrilip, gerekli olan memur ve muallimlerin seçilerek tayinleri yapıldı (BOA, MF.MKT, 408-20) ve 15 Cemaziyelevvel 1316/31 Ekim 1898 tarihinde Antalya İdadisi/Lisesi açıldı (BOA, MF.MKT.. 421-3). Belgeler çerçevesinde anladığımız kadarıyla Antalya'da idadi açılması için çalışmalar 1890 yılında başlamış ve bu süreç Antalya İdadisi'nin 1898 yılında açılmasına kadar sekiz yıl devam etmiştir.

Antalya İdadisi'nin 24 Teşrinievvel 1314/5 Kasım 1898 tarihinde resmi açılışının telgraf ile Maarif Nezaretine Bildirilmesi (Antalya Lisesi Müzesi Arşivi)

2. Osmanlı Dönemi Dersleri, Öğretmenleri ve Okul Hademeleri

24 Teşrin-i Evvel 1314/5 Kasım 1898 tarihinde, Antalya Maarif Müdürü Azmi Bey tarafından Maarif Bakanlığı'na çekilen telgrafta Antalya Lisesi'nin resmi açılışı şöyle ifade ediliyordu:

Maarif Nezâret-i Celîlesine, Sâye-i fuyûzât-vâye-i Hazreti Hilafet-penâhîleri bugün vâli-i vilayet ve umûm-i me'mûrîn-i hükümet ve ulema ve eşrâf-ı memleket hazır oldukları halde Antalya İdadisi'nin resm-i küşadı icra ve bu vesile ile de ed'ıye-i mefrûza-i cenâb-ı zıllullahı ref-'i Bârigâh-i Kibriya kılınmıştır ferman. 24 Teşrin-i Evvel 1314 Müdîr-i Maarif Azmi. (Antalya Lisesi Müzesi Arşivi)

II. Abdülhamid Han'ın gayretleriyle onun zamanında 24 Teşrin-i Evvel 1314/5 Kasım 1898 tarihinde resmen açılan Antalya İdadisi'nin/Lisesi'nin ilk müdürü Bekir Sıdkı Efendi'dir.

İdadilerin genel ders programı ise şöyle idi: Türkçe Kitabet ve İnşa/Türkçe Kompozisyon, Arapça, Farsça, Ulûm-i Diniyye ve Ahlakıyye, Fransızca, Almanca, İngilizce, Kavânîn-i Osmaniye/Osmanlı Kanunları, Mantık, İlm-i Servet-i Milel /İktisat, Coğrafya-yı Umumiye-i Osmânî/Osmanlı Coğrafyası, Tarih-i Umûmî/Genel Tarih, İlm-i Mevâlid/Tabiat İlimleri, Cebir-i âlî/Yüksek Matematik, Mükemmel Hesap/Aritmatik, Müsellesat/Trigonometri, Usûl-i Defteri/Muhasebe, Hendese/Geometri, İlm-i Mesâha/Alan Ölçümü, Hikmet-i Tabiiyye/Fizik, Kimya, Mâlumat-ı Ziraiyye, Jimnastik, Hüsn-i Hat ve Resim. Yeni açılan idadilerde ders müfredatı, ders için bulunabilen öğretmenlere göre programlanıyordu. Antalya Lisesi'nde verilen dersler ise şunlardı: Hesap, Hendese, Cebir, Ulûm-i Diniyye ve Ahlakıyye, Farsça, Türkçe, Coğrafya, Resim, Hüsn-i hat, Arapça, Fransızca, Tarih, Usûl-i Defteri, İlm-i eşya, Mâlumat-ı zirâiyye, Kitabet.

Antalya Lisesi'nin ilk idarecileri, ilk öğretmenleri, verdiği dersler ve haftalık ders saati şöyle idi:

Müdür Bekir Sıdkı Efendi: Hesap – 2 , Hendese/Geometri – 1, Cebir/Matematik – 2, Usûl-i defteri/Muhasebe – 4, İlm-i eşya - 1, Mâlumât-ı Nâfia ve Hıfzıssıhha/Faydalı Bilgiler ve Sağlığı Koruma – 1,

Haydar Efendi: Maa tecvîd-i Kur'ân ve ulûm-i dîniyye/Tecvitli Kur'ân ve Dini İlimler – 3, Ahlak – 2, Türkçe – 7, Kitâbet-i Resmiyye/Resmi Yazışma – 1,

Feyzullah Efendi: Farsça – 1, Türkçe – 7,

Fhilip Efendi: Coğrafya – 2, Resim – 1, Mâlumât-ı Ziraiyye – 1, Kütüb ve Resâil-i Megâz-i Me'mûriyye – 1,

Yusuf Ziya Efendi: Hüsn-i hat/Hat Sanatı – 1, Resim – 1,

Tahrirat Müdürü İzzetli Fuad Bey: Kitâbet-i Resmiyye/Resmi Yazışma – 1, Kütüb ve Resâil-i Megâz-i Me'mûriyye – 2,

Yusuf Talat Efendi: Arapça – 2,

Stefan Marko Efendi: Fransızca – 3,

Yüzbaşı Fütüvvetli Yahya Saib Efendi: Tarih – 2,

Mehmed İzzet Efendi: Mubassır/Gözetmen

Mehmed Ağa: Hademe

Osman Ağa: Hademe (BAO, MF.MKT., 745-34)

Antalya İdadisi'nin hat sanatı öğretmeni Salih Efendi istifa edince yerine Yusuf Ziya Efendi 4 Ramazan 1317/6 Ocak 1900 tarihinde (BOA., MF.MKT., 484-32), Fhilip Efendi resim dersi öğretmenliğine 29 Şevval 1317/2 Mart 1900 tarihinde tayin edildiler (BOA., MF.MKT., 489-31). Okulun açıldığı ilk aylar müdür Bekir Sıdkı Efendi'nin verdiği tarih dersi, erkan-ı harbiye yüzbaşılarından Yahya Saib Efendi'ye, memuriyet değişikliği olan Besim Bey'den boşalan mâlumat-ı fenniye dersi de müdür beye verildi (BOA., MF.MKT., 502-16). Resim dersine giren Fhilip Efendi'nin istifa etmesi üzerine resim dersine hat sanatı öğretmeni Yusuf Ziya bey 14 Şevval 1323/12 Aralık 1905 tarihinde tayin edildi (BOA., MF.MKT., 898-52). 17 Cemaziyelevvel 1323/20 Temmuz 1905 tarihli belgede, kitabet, Türkçe, ziraat, tarih derslerine Tahsin Efendi'nin, Arapça dersine Rıza Efendi'nin girdiği ve Bahti Ağa'nın da hademe olarak hizmet ettiği görülmektedir (BOA., MF.MKT., 871-29). 16 Cemaziyeleevel 1327/5 Haziran 1909 tarihinde Antalya İdadisi müdürü Bekir Sıdkı Efendi, Haleb İdadisi müdürlüğüne tayin edildi (BOA., MF.MKT., 1126-33). 28 Rebiulahir 1331/6 Nisan 1913 tarihli belgede Ali Haydar Efendi'nin Antalya İdadisi katibi ve hat sanatı öğretmeni olduğu anlaşılmaktadır (BOA., MK.MKT., 1148-122).

Antalya İdadisi'nin öğretmenleri arasında, ilk vazifesine 1907 yılında Bolu İdadisi'nde Coğrafya, Geometri, Ziraat ve Resim öğretmenliği ile başlamış ve 1915 yılında Antalya İdadisi'ne Farsça ve Türkçe öğretmeni olarak atanan, 1924-1941 yılları arasında da Antalya Müze müdürlüğü görevlerinde bulunan Süleyman Fikri Erten'de vardır. Erten, Antalya İdadisi müdür vekilliğinde de bulunmuş, ayrıca din derslerine de girmiştir (Necmi Atik, Süleyman Fikri Erten'in Seyahat Raporları, İlahiyat Araştırmaları Dergisi, Aralık 2019, s. 45-93).

1916 yılında Antalya İdadisi Müdürü Ömer Cezairi müdür vekili, Farsça ve Türkçe öğretmeni Süleyman Fikri Erten, Fransızca öğretmeni Evangilos Efendi, resim öğretmeni Semerya Efendi, tabiiyye öğretmeni Filibos Efendi, Osmanlı kanunları öğretmeni Avukat Haydar Süleymanaviç Efendi, coğrafya öğretmeni Baytar Ali Rıza Bey, hat sanatı öğretmeni Kâtib Ermenekli Mehmed Emin, jimnastik öğretmeni Yüzbaşı Bahaeddin Bey, Jimnastik öğretmeni Komiser Hasan Fehmi Bey ve diğer öğretmenler Uzun Zeki Bey ve Yusuf Ziya Bey. (Nurettin Adıson, 'Talebelik ve Çocukluk Hatıraları').

15 Kasım 1923 tarihli belgede ise Antalya Lisesi'nin idari ve öğretmen kadrosu şöyle idi: Müdür Zeki Bey, Müdür Muavini Ziya Bey, Kâtip Ali Rıza Efendi, rıyâziye muallimi Yusuf Ziya Bey, tabîa Hasan Hâmid Bey, tarih ve coğrafya İbrahim Bey, din dersleri ve Farsça Süleyman Fikri Efendi, Türkçe Suat Salih Bey, Arapça Ahmed Kaid Bey, Fransızca Muzaffer Bey, terbiye-i bedeniye Ramiz Bey ve resim Yusuf Ziya Bey. Söz konusu belgede İbtidai/İlkokul kadrosu da şöyle yer almaktadır: Baş muallim Fâik bey, muallim Vehbi Bey, muallim Hayri Bey, muallim İbrahim Yaşar Bey, muallim Mehmed Hilmi Bey ve muallim

Hüseyin Avni Bey (!80-9-0-0/GENEL, 146-704-28). Yunan vatandaşı olan Milyadi kardeşlere ait iki evden Dimitri Milyadi'ye ait olan küçük ev ilkokul, Stavri Milyadi'ye ait olan büyük ev ise lise binası olarak kullanılmıştır.

14 Kanunievvel 1326/27 Aralık 1910
Antalya İdadisi/Lisesi Öğretmenlerinden ve Öğrencilerinden Bir Grup. Sarıklı ve Cübbeli olan Din Dersi ve Farsça öğretmeni Süleyman Fikri Erten, sol baştaki Ahmet Hamdi Tanpınar

Antalya İdadisi'ne müslüman veya gayr-i müslim herkes kayıt yaptırabiliyordu. Gayri müslim öğrencilerin sayısı Müslüman öğrencilerin sayısının %10'una tekabül ediyordu. Müslümanları ilgilendiren İslam dini ile ilgili derslere gayr-i müslimlerin girmesi mecburi değil idi. Yalnız talep eden gayr-i müslimlerin, saygılı olmaları ve münakaşaya girmemeleri şartıyla istedikleri İslam dini ile alakalı derslere girmelerine izin veriliyordu. Şartların aksine hareket edenlere ceza verileceği ve gerekirse kaydının silineceği bilgilendirmesi yapılıyordu (BOA., MF.MKT., 1040-36).

Tanzimat programını uygulanmak ve Osmanlı Devleti'ne liyakatli memur yetiştirmek ve ihtiyaç duyulan seçkin zümreyi oluşturmak ve Osmanlı toplumunu oluşturan unsurları birbirleriyle kaynaştırmak için açılan ve ilk örneği Galatasaray Sultanisi olan sultani mektepler yaygınlaştırılmaya başlandı. Antalya İdadisi'de Eylül 1332/Eylül 1916 tarihinde Antalya Sultani Mektebi'ne dönüştürüldü (BOA., DH.UMVM., 84-57).

Antalya İdadisi, Kaleiçi Ambarlı'dan taşınarak, Lefter Milyadi'nin oğulları tüccardan Dimitri ve Stavri'nin terki olan iki Rum evinin, küçük olanının ibtidaiyeye/ilkokula, büyük olanının ise idadiye/liseye dönüştürülmesi ile devam etmiştir. 7 Kanun-i evvel 1341/7 Ekim 1925 tarihinde Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in imzaladığı bir kararname ile Dimitri ve Stavri kardeşlerin terk ettikleri evler Antalya Lisesi'ne tahsis edilmiştir. Söz konusu karar metni şöyledir:

Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet – Kalem-i Mahsus Müdiriyeti – Adet 2873

Kararnâme

Antalya'da orta mektebin taht-i işgalinde bulunan Bakkal Dimitri'den metruk bina ile kısm-ı tâlînin bulunduğu Bakkal Stavri hanesi nısfının, mübadiller meyanında talip bulunmamasına mebni mezkur mektebe terk ve tahsisi Maarif Vekâleti'nin 14 Eylül 1341 tarih ve orta tedrisat 6214/8278 numaralı tezkiresiyle vuku bulan teklifi ve Maliye Vekâleti'nin 30 Teşrîn-i sânî 1341 tarih ve Emlâk-i Milliye 12013 numaralı mutalaanâmesi üzerine İcrâ Vekilleri Heyeti'nin 7 Kanun-i Evvel 1341 tarihli içtimaında tasvip ve kabul olunmuştur. 7 Kanûn-i evvel 1341 İmza Türkiye Reis-i Cumhuru Gazi Mustafa Kemal ve heyet.

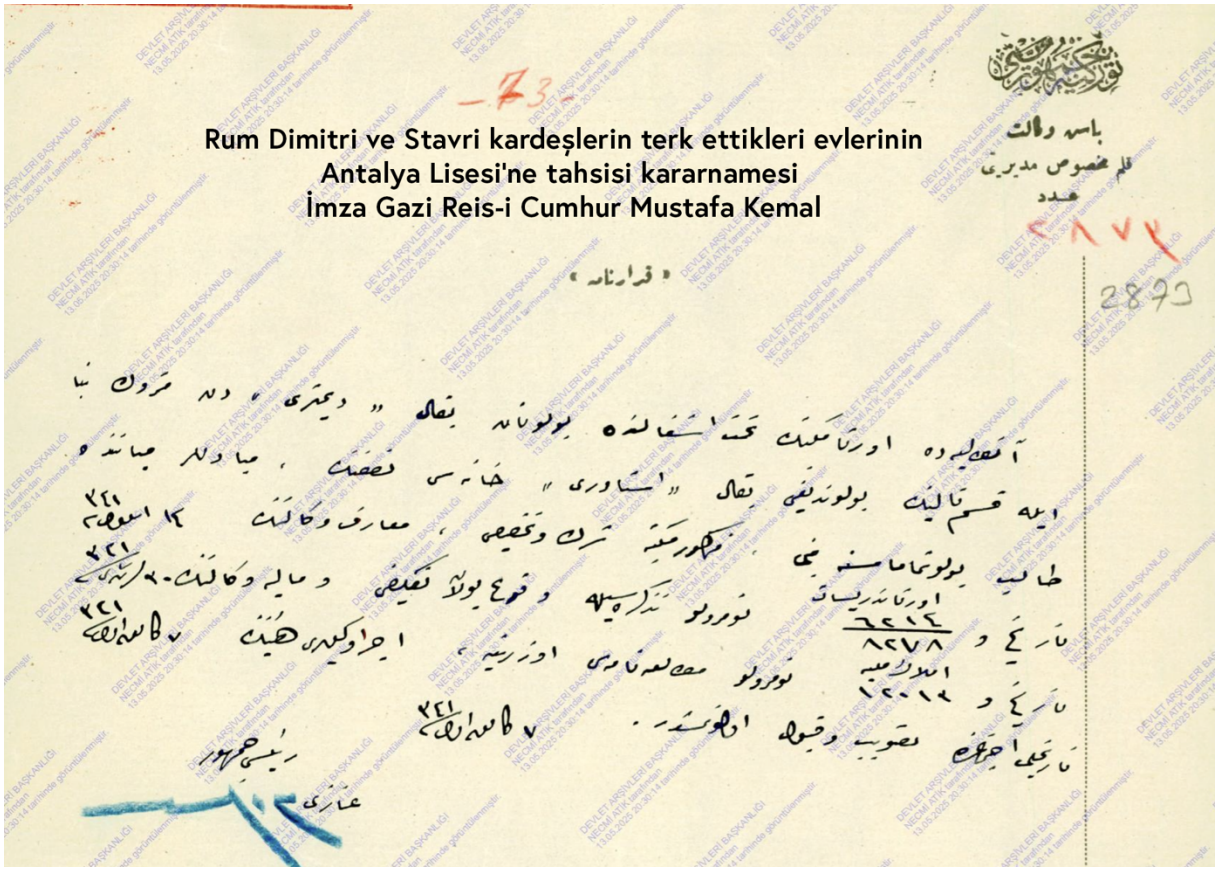

3. Dimitri ve Stavri Milyadi Aileleri

20. yüzyılın başlarında Antalya'da üç türlü Rum vardı: Birincisi, çoğunluğu teşkil eden ve Antalya'nın yerlisi olan Rumlardı. Âdetleri, dilleri, giyimleri Türklerden ayırt edilemezdi. Söz konusu Hristiyan Rumlar'ın, Türkler ile samimi ilişkileri vardı. Patrikhane, eğitimleri için mekteplerine Meşrutiyet döneminde Türkçe bilmeyen öğretmenler tayin etmiş, Yunan dili, Yunan terbiyesi ve Yunan emelleri ve siyasi hedefleri için gayret göstermişti. İçlerinden tahsil görmüşleri Yunan Devleti lehine çalışmaktaydı. İkincisi, Adalardan, bilhassa Kıbrıs'tan gelip Antalya'ya yerleşenlerdi. Müslüman Türklere karşı bir kısmı düşmanlık beslerdi. Üçüncüsü, adalardan Yanya'dan, Sakız'dan, Yunanistan'dan Antalya'ya yerleşmiş, ticaretle meşgul olarak servet sahibi olmuş, Yunan örf ve âdetlerini muhafazaya çalışmış, diğer Rumları da örgütlemiş, sayıları az ama zararlı etkileri çok fazla olan Rumlardı. İşte Stavri Milyadi ve Dimitri Milyadi kardeşler üçüncü gruptaki Rumlardan idi.

8 Ekim 1912 - 29 Eylül 1913 tarihleri arası yaşanan Balkan Savaşları Osmanlı Devleti'nde bir dönüm noktası oldu. Balkanlarda yaşayan yüzbinlerce Müslümana, büyük-küçük, yaşlı-genç demeden katliamlar yapıldı, hayatta kalanları da yerlerinden yurtlarından edilip göçe maruz bırakıldılar. Balkan Savaşları'ndan sonra halklar arasında karşılıklı/mübadele ile başlayan göçler sayısız sıkıntıyı da beraberinde getirdi.

Stavri Milyadi ve Dimitri Milyadi 1279/1862 yılında Sakız Adası'ndan Antalya'ya gelip yerleşen Rumlardı. Antalya'da on beş sene ticaretle meşgul olduktan sonra 1294/1877 senesinde Antalya'dan ayrıldılar (BOA., HR.HMŞ.İŞO., 140-12). 1895 senesinde Sakız Adası Şire Belediyesi'ne babası Lefter Milyadi'nin verdiği vaftiz evrakına göre Stavri Milyadi, 1840 Selanik Metropolit Mahallesi doğumlu idi. Milyadi kardeşler ve akrabaları Antalya'ya gelmeden önce Sakız'da ikamet ediyorlardı. Stavri'nin babası Lefter, Osmanlı Devleti vatandaşı idi. Milyadi kardeşler güç dengeleri değişmeye başladığı yıllarda Rusya Devleti vatandaşlığına başvurmuştu (BOA., HR.UHM., 397-67). Antalya'da çeşitli sıkıntılara sebebiyet veren Milyadi kardeşler buradan ayrılıp, Burdur Gölhisar'ın Dirmil köyüne yerleştiler ve orada ticaretlerine devam ettiler. Fakat Gölhisar'da da sıkıntılar başlayınca Dirmil'den Fethiye'ye göçtüler (BOA:, DU.EUM.3.Şb., 5-10). Bu dönemde Milyadi kardeşlerin Antalya'daki mal varlıkları duruyor, Antalya Lisesi'nin olduğu binaları da inşa ediliyordu.

Milaydi kardeşlerden Antalya idarecileri ve halk da şikâyetçi idi. Stavri Milyadi hakkında açılan davalardan sonra Stavri Milyadi'nin mahkemede Rusya vatandaşı olduğunu iddia etmesi üzerine, Teke Mutasarrıflığı durumu Konya Vilayeti'ne bildirdi. Konya Vilayeti tarafından

Stavri'nin hangi ülkenin vatandaş olduğuna dair tahkikat başlatıldı ve 28 Şubat 1315/12 Mart 1900 tarihinde İçişleri Bakanlığı'ndan telgraf ile konu hakkında bilgi istenildi.

Rusya elçiliğine Stavri Milyadi hakkında vatandaşlık bilgisi talebini içeren resmi telgraflara elçilik tarafından cevap verilmiyordu. Uzun zaman konu hakkında bir gelişme olmayınca, Teke Mutasarrıflığı'dan 12 Mayıs 1318/25 Mayıs 1902 ve 5 Temmuz 1319/18 Temmuz 1903 tarihlerinde konu ile alakalı iki telgraf çekilerek Konya Vilayeti'nden gelişmeler konusunda bilgi talep edildi. (BOA., HR.TH., 3030-74). 16 Ağustos 1906 tarihinde Konya Vilayeti'nden Dışişleri Bakanlığı'na, Antalya'da ticaretle meşgul olan Stavri Milyadi'nin Rusya vatandaşı olduğunu içeren evrakları Dışişleri Bakanlığı'na 29 Ağustos 1890 tarih ve 145 numaralı evrak ile teslim ettiğini beyanı üzere konunun Rusya elçiliğine tekrar sorulmasına dair bir telgraf gönderildi (BOA., HR.TH., 338-8). Bir şekilde! Rus vatandaşı olduğu anlaşılan Stavri Milaydi, yeni bir girişimde bulunarak Osmanlı vatandaşlığını talep ettiğini bildiren bir dilekçe yazarak Dışişleri'ne telgraf ile başvurdu (BOA., İ.MBH., 17-6).

Stavri Milyadi'nin Osmanlı vatandaşlığını talep ettiği dilekçeye Dışişleri Bakanlığı, Milyadi'ye ret cevabı ile Osmanlı topraklarından ihraçlarını bildiren bir yazıyı İçişleri Bakanlığı'na gönderdi. Söz konusu yazının bir kısmı şöyledir: ''…Merkumun muahharan tâbiiyyet-i Osmaniyeye kayd ve kabulü istid'â etmesi üzerine dosyası bi't-tetkik istid'âsının kabulü münasip görülemeyerek kendisine cevab-ı red i'tâsı nezaret-i âciziyenin 23 Şubat 1330 (8 Mart 1915) tarihli ve 2555 rakamlı tezkire-i cevabiyesi ile nezaret-i celilerine iş'âr edilmiş ise de bu kerre keyfiyet lede't-tezekkür Rusya sefaretinin ber vech-i bâlâ iltiması üzerine vâki olan muamelenin ahvâl-i hazıra hasebiyle feshi ile merkum Stavri Milyadi ile ailesi el-yevm memalik-i Oasmaniye'de ise tabiiyet-i Osmaniye'ye yeniden dehaleti hususunun teklifi ve imtinaı takdirinde fotografilerinin ahzından sonra memalik-i Osmaniye'den **tard ve ihraçları maslahata muvafık olacağı** mütalaa kılınmakta olduğundan ol vecihle icra-yı icabı ile neticesinin ebnası vabeste-i himem-i aliyye-i nezaret-penahîleridir. Ol babda emr u ferman hazreti men lehu'l-emrindir. 1 Cemaziyeluhra 1334/4 Nisan 1332 Hâriciye nazırı nâme-i müsteşar vekili (BOA., DH.EUM.ECB., 6-18).

Milyadi kardeşlerin her gittikleri yerde sıkıntı çıkardıkları kendilerine açılan mahkeme davalarından anlaşılmaktadır. Kendilerinin Osmanlı Devleti vatandaşlığına kabul edilmedikleri gibi ihraç edilmeleri emrinin sebebi konusunda ise daha kapsamlı bir araştırmaya ihtiyaç vardır. İhraç emrinin tarihi 6 Mart 1916'dır. Lakin Milyadi kardeşlerin Antalya ile irtibatları İtalyanların Antalya'yı işgali ve İtalyanların Antalya'yı terk etmelerine kadar bir şekilde! devam etmişti.

Suikastçi Dimitri ve Stavri Kardeşler

İtalyanlar, Antalya'yı işgal ettikten sonra bu işgali kabul etmeyen ve işgale karşı çıkan ve halkı örgütleyen Kuvâ-yı Milliye/Antalya Müdafa-i Hukuk Cemiyeti kurucularını tutuklamak için takibe aldılar. İlk hedefleri Zeki Bey ve Mehmed Emin Beyler idi. İtalyanlar, tertip ettikleri bir oyun ile Zeki Bey ve Mehmed Emin Bey'i tutukladılar ve İstanbul'a gönderilmek üzere Antalya Limanı'ndan vapura bindirildiler. Gemi Rodos Limanı'na vardı, Zeki Bey ve Mehmed Emin Bey'i Rodos'a bıraktılar. Rodos Türkleri, Zeki ve Mehmed Emin Bey'e sahip çıkıp bir eve yerleştirdiler. 13 Mayıs 1919 tarihinde Zeki Bey ve Mehmed Emin Bey'i İtalyanlar Rodos'tan

alarak tekrar vapura bindirdiler ve İzmir'e götürüp bıraktılar. Mehmed Emin Bey, İzmir Konak'ta Antalya Palas Otel'den bir oda tuttu. Bir süre sonra hesabını kesti, Kur'ân-ı Kerim'ini yanına alarak tren bileti aldı ve trenle yola çıktı. Bu sıralarda Dimitri ve Stavri Milyadi kardeşler Antalya Palas Otel'de Mehmed Emin Bey'i öldürmek için arıyorlardı. İtalyanlar, Zeki Bey ve Mehmed Emin Bey'i öldürmeleri için Stavri ve Dimitri Milyadi kardeşlerle bir pusu tertip etmişlerdi. Amaçları Yunanlılar'ın işgali altında olan İzmir'de herhangi bir sıkıntı yaşamadan Zeki Bey ve Mehmed Emin Bey'i Milyadi kardeşlere öldürtmek idi (Antalya'nın Kara Günleri, s. 113-114). Osmanlı Devleti'nin 6 Mart 1916 tarihinde vatandaşlık başvurularını reddederek ülkeden ihraç kararı verdiği hain ve câni Milyadi kardeşler tamamen Türkiye'yi terk ettiler ve Osmanlı Devleti döneminde el konulan ve Antalya Lisesi olarak kullanılan evleri de 7 Ekim 1925 tarihli kararname ile tamamen Antalya Lisesi'ne tahsis edildi (CA., 30-18-1-1., KDB., 16-77-8).

4. Antalya Lisesi Mezunları

1898 yılı açılışından günümüze Antalya Lisesi'nden mezun olan binlerce kişinin tamamının bilgilerine ulaşmak uzun ve yoğun bir çalışmayı gerektirmektedir. Biz, sınırlı imkânlar ve vakit çerçevesinde ulaşabildiğimiz arşiv ve belgelerden elde ettiğimiz bilgilerle makalenin hacmine uygun bir yazıyı sizlerle paylaşacağız.

Antalya Lisesi Müzesi'ndeki Osmanlı Türkçesi yazılan Öğrenci Kayıt Defteri'ndeki/Künye Defteri'ndeki bilgiler çerçevesinde, Antalya Lisesi'ne 1 numara ile kayıtlı olan öğrenci, Antalya Altı Dershaneli'den gelen Yüzbaşı Mehmed Efendi'nin oğlu 1324/1905 Elmalı doğumlu Mehmed Fahri olduğu görülmektedir. 9 Eylül 1340/1924 tarihinde kaydı alınan ve 14 Ağustos 1341/1925 tarihinde mezun olup Kule Askeri Lisesi'ne giden Mehmed Fahri'den boşalan 1 numaraya, 10 Eylül 1341/10 Eylül 1925 tarihinde Musıkî muallimi Tuzcuzâde Mehmed Nuri Efendi'nin oğlu İhsan Efendi kaydedilmiştir. Sağ ve sol iki sayfadan oluşan künye/kayıt defterinin sağ bölümünde; ŞAKİRDİN isim ve mahlası/pederinin ismi ve şöhreti/pederinin sanat ve memuriyeti/ târîh-i tevellüdü/mahall-i vilâdeti/sicil-i nüfusa kayıt olduğu mahal/ VELÎ OLAN ZÂTIN ismi/sanat veya memuriyeti/cihet-i karabeti/ikâmetgâhı-semt-i meşhuru-mahalle-sokak-hane numarası, defterin sol bölümünde, hangi mektebin hangi sanattan geldiği-mektebin ismi-sınıf/en son bulunduğu mektepten getirdiği şehadetname, tasdikname veya nakil ilm u haberinin nevi, numarası, tarihi/bilimtihan veya bilâ imtihan kaydın olduğu/namız ve kayıt numarası/kabul edildiği tarih, sınıf/mektebi terk ettiği zamandaki sınıfı/mektebi târîh-i terki/yedine verilmiş şehadetname veya tasdikname veya nakil ilm u haberinin, nevi, numarası, tarihi/mülahazat kısımları bulunmaktadır. Mezuniyet, terk veya vefat sebebiyle boşalan numaralara başka öğrencilerinde kayıt edildiği defterde son öğrenci numarası 382'dir. Öğrenci kayıt defterindeki kayıtlar 9 Eylül 1924 ile 16 Ekim 1928 tarihleri arası dört yıllık bir süreyi içermektedir. Söz konusu öğrenci kayıt defteri 1898 tarihinde açılan Antalya Lisesi'nin ilk kayıt defteri değildir. Defterde, Rüştiye öğrencilerinin de kaydı görülmektedir.

Yine Antalya Lisesi Müzesi'nde bulunan, 1938-1945 yılları arasını içeren, Latin harfleri ile yazılmış öğrenci not defteri bulunmaktadır. Defter; TALEBENİN footoğraf/mektep no/adı ve babasının adı/doğduğu yer, tarihi ve tabiiyeti, DERSLER Edebiyat, filoloji, tarih, coğrafya, kozmoğrafya, cebir, tabii ilimler, fizik, kimya, yabancı dil, jimnastik,

oskorbit/yekün/netice/şehadetnamenin derecesi/şehadetnamenin tarihi ve numarası/tavrı hareket/mülahazalar bölümlerinden oluşmaktadır. Öğrenciye ders notları 10 üzerinden verilmiş, hangi derece ile -orta, iyi, pekiyi- geçtiği belirtilmiştir. Öğrencilerin doğum yerleri yoğunluk olarak Antalya ve kazalarıdır. Doğum yerleri Türkiye'nin farklı il ve ilçelerinden olduğu gibi, Selanik, Rodos, Kıbrıs gibi doğumlu olan öğrencilerde bulunmaktadır. Öğrencilerin doğum yerlerinde; Uşak, Şebinkarahisar, Adana, İstanbul, Kesriye, Burdur, Maraş, Çal, Isparta, Mersin, Anamur, Nazilli, Eğirdir, İzmir, Fethiye, Osmaneli, Kıbrıs, İstanköy, Kemalpaşa, Seydişehir, Bucak, Turgutlu, Uluborlu, Konya, Ereğli, Tefenni, Diyarbakır, Selanik, Erzurum, Aksaray, Denizli, Rodos, Karaman, Afyon, Aydın, Samsun, Pötürge, Sandıklı, Kerkük, Bandırma, Oltu, Yalvaç, Ankara, Silifke, Akhisar, Tarsus, Ünye, Muğla, Sarıkamış, Biga, Keşan, Akşehir, Simav … gibi yerler vardır. Bu kadar farklı il ve ilçeden sayısız öğrencinin Antalya Lisesi'ni tercih etmesinden, Antalya Lisesi'nin uzun dönem rağbet edilen bir okul olma özelliği taşıdığı anlaşılmaktadır.

Antalya Lisesi, 1898 yılındaki açılışından günümüze 127 yıllık eğitim ve öğretim sürecinde binlerce öğrencisini mezun etmiştir. Antalya Lisesi mezunlarından meşhur birkaç isim vererek makalemizi nihayete erdirelim: Ahmet Hamdi Tanpınar, Cahit Külebi, Muammer Aksoy, İlhan Selçuk, İsmail Baha Sürelsan, Baki Süha Ediboğlu, Osman Yüksel Serdengeçti, Tarık Akıltopu, Deniz Baykal, Vural Savaş, Hüseyin Kâmi Büyüközer, Menderes Türel, Levent Yüksel, Burak Yılmaz … (Antalya Lisesi Tarihi konulu 4 makalelik dizimizi hazırlarken arşiv ve belge konusunda yardımlarını esirgemeyen başta Dr. Faysal Mayak beye ve Antalya Lisesi idarecilerine teşekkür ederim)[1]

[1] 'Antalya Lisesi Tarihi' başlıklı makalemiz 14 Mayıs 2025 ve 10 Haziran 2025 tarihleri arasında dört bölüm halinde Antalya İleri Gazetesi'nde yayınlanmıştır.